

- Таврич. нац. ун-та ім. В.И. Вернадського: Сер. «Филологія. Соціальні комунікації». – Т. 24 (63). – 2011. – № 4. – Ч. 1. – С. 235–239.
3. Космеда Т.А. Типові дискурсивні слова як показник комунікативної компетенції мовної особистості (на прикладі аналізу «живого» мовлення І. Франка) / Тетяна Космеда // Лінгвістичні студії. – Донецьк, 2008. – Вип. 17. – С. 206–210.
 4. Синельникова Л.Н. Дискурсивная личность как предмет и объект социолінгвістики / Л.Н. Синельникова // Лінгвістика: зб. наук. праць. – Луганськ, 2010. – № 3 (21), ч. II. – С. 41–52.
 5. Славінська І. 33 герої укрліт / Ірина Славінська. – Харків: Фоліо, 2011. – 412 с.
 6. Трифонов Р.А. Метамова любові / Р.А. Трифонов // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2010. – № 901 : сер. Філологія, вип. 59. – С. 57–60.
 7. Трифонов Р.А. Ядро концептосфери ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА в метамовній рефлексії (на матеріалі письменницьких інтерв'ю) / Р.А. Трифонов, О.О. Якименко // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Філол. науки. – 2012. – № 1. – С. 448–452.
 8. Черняк В.Д. Агнонимы в деятельности языковой личности и метаязыковая деятельность носителя языка / В.Д. Черняк // Обыденное метаязыковое сознание: онтологические и гносеологические аспекты. Ч. 2: коллективная монография / отв. ред. Н. Д. Голев. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2009. – С. 139–156.

УДК 811.111'38

**СТИЛІСТИЧНИЙ ПОВТОР ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ
(на матеріалі виступу англійських політиків)**

**Ніна Христич
(Переяслав-Хмельницький, Україна)**

У статті розглянуто стилістичні функції повторів у межах антропоцентричної та функціонально-діяльній парадигми, що застосовується політиками під час їх виступів на широку аудиторію. Доведено, що застосування повтору також пов'язано із психологічними та психофізіологічними характеристиками мовної особистості комуніканта.

Ключові слова: *повтор (значущий /незначущий), політичний дискурс, рекурентний мовний знак, надлишковий мовний засіб.*

В статье рассмотрено стилистические функции повторов в пределах антропоцентрической та функціонально-діяльній парадигми, что используется политиками во время их выступлений на широкую аудиторию. Доказано, что использование повторов также связано с психологическими и психофизиологическими характеристиками языковой личности коммуниканта.

Ключевые слова: повтор (значимый/незначимый), политический дискурс, рекуррентный языковой знак, избыточное языковое средство.

The article focuses on stylistic functions of repetitions within the anthropocentric and functional paradigm, used by politicians during their speeches at a wide audience. It is shown that the use of repetition is also associated with psychological and psychophysiological characteristics of individuality of a speaker.

Key words: repetition (significant/insignificant), political discourse, recurrent linguistic sign, excessive language means.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі лінгвісти, що займаються аналізом політичного дискурсу, використовують досягнення риторики, теорії мовних актів, граматики, контент-аналізу, теорії аргументації, комунікації і дискурсу, і також різноманітних психолінгвістичних методів. Таким чином, у мовознавстві останнього десятиліття спостерігається безсумнівне превалювання прагмакомунікативного підходу до вивчення політичного тексту. Текст має значний набір різноманітних структур, через які реалізуються процеси його організації та самоорганізації. Аналіз повтору як рекуррентних мовних знаків робить внесок у вивчення цілісності структури тексту.

Постановка проблеми. Нові тенденції в організації тексту, чії канонічні ознаки (несподівана розв'язка, інтрига, кульмінаційний момент і ін.) модифікувалися, виявляють проблему дослідження нових текстотвірних засобів і зміну функціонування й форми вираження традиційних засобів, до яких належить повтор. Комплексний аналіз повтору передбачає врахування ряду гетерогенних рис, які притаманні повтору як одиниці мови, що використовується в її реальному функціонуванні. Метою такого аналізу є дослідження когнітивних, прагматичних, структурно-семантичних та лінгвостилістичних функцій повторів у межах антропоцентричної та функціонально-діяльної парадигми. Особливо цікаво простежити кореляцію значень перерахованих функцій між собою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повтор як лінгвістичне явище вивчається з різними цілями приблизно з середини ХХ-го ст. (О.І. Анікіна, Т.В. Весна, А.П. Євгенєва, А.Є. Кисельов, А.О. Худолій, Н.Ю. Шведова та ін.). Повтор є предметом наукового дослідження на матеріалі різних мов: англійської (І.М. Астаф'єва; В.А. Кухаренко; І.В. Арнольд; О.В. Мальцева; В.А. Мальцев; З.М. Саріна), німецької (О.В. Бекетова; Т.А. Гаршина; Н.Т. Головкина; Р.А. Лепіна; Л.Н. Тимошук), російської (Н.Ю. Шведова; І.П. Шмельов; Б.О. Волек; С.І. Берневега; А.Ю. Корбут; Л.Г. Невська; Ю.В. Трубнікова), української (А.П. Коваль).

Мета статті – розглянути повтор як лінгвостилістичний засіб, що застосовують політики, з метою психологічного впливу на аудиторію.

Виклад основного матеріалу. Під терміном «повтор» розуміється дво- і більше вживання лексико-синтаксичної одиниці (звороту, фрази тощо), що

займає однакову функцію в мікро- і макроструктурі тексту. Повтор вживається з метою підсилення певних фактів та ідей: *Words or phrases are repeated throughout the text to emphasise certain facts or ideas*. Принцип повтору проявляє себе на всіх рівнях організації матеріального світу як фактор структуроутворення природних об'єктів. Той самий принцип реалізується на всіх рівнях мови як основа її структурної єдності, але специфіка полягає в утворенні сполучень елементарних об'єднань із зміною як інформативної ємності, так і протяжності складових самого коду [9, с. 230].

У період античності фігури повтору розглядалися як основний об'єкт риторики, що мала справу з поетичною семантикою, і розумілися як засоби відхилення від норми і змінення змісту. В цілому класифікації словесних фігур свідчили про недооцінку їх лінгвістичних основ.

Повтор вивчався в межах функціональної стилістики тексту в ракурсі обраного людиною мовного засобу організації тексту залежно від потреб спілкування в тій чи іншій сфері використання мови, як стильоутворюючий засіб. Найбільш повно досліджені стилістичні функції повтору, встановлена поліфункціональність цього способу організації мовного матеріалу. За підрахунками Г.Г. Москальчук виявлено перелік, що нараховує 80 функцій повторів [6, с. 22].

Іншим достатньо вивченим аспектом функціонування повторів є їх текстоутворююча функція. Доведено, що без повторення елементів форми та змісту текст є неможливим як лінгвістична одиниця. Виявлено точки зіткнення системи повторів у тексті та законів композиції, що дозволяє перейти до розуміння проблеми формоутворення тексту як специфічного мовного знаку. Окремою сферою функціонування повторів є композиція як загально-науковий, естетичний та мовний феномен [6, с. 146].

У окремих стилістиках взагалі уникають проблеми повторів, не розрізняючи імплікаційний та експлікаційний синтаксис, отже, не виділяють лексико-стилістичні фігури у мові. Більшість існуючих класифікацій мають один суттєвий недолік: критерії виділення типів повторів враховуються розрізнено, внаслідок чого класифікації є однобічними. Це призводить також до такого явища, як диспропорція між академічним та практичним підходом до даних фігур, коли академічні класифікації занадто узагальнені, а практичні занадто деталізовані. Труднощі в розумінні явища повторення в мові викликані невирішеністю ряду практичних та методологічних проблем лінгвістичного аналізу тексту. Саме за цієї причини на початку 1990-х рр. дещо зменшився інтерес лінгвістів до вивчення повторів.

Системний підхід до мови та мовних явищ, аналіз мови у поєднанні структурного та комунікативного аспектів становлять базу для осмислення повтору як універсальної мовної категорії, що організує процес комунікації. Поки що є невелика кількість праць, у яких повтор розглядається в цілому тексті. Комунікативно-інтонаційна ієрархія окремих речень у тексті створює певний повторюваний малюнок (*patterns, configuration*), який відрізняє один текст від іншого. Завдання полягає в тому, щоб навчитися фіксувати ці різні стани структури цілого тексту як прояви певної переконливої інваріантної

структури.

Вивчення повтору як одного із текстотвірних факторів зумовило його дослідження в умовах комунікативно-прагматичного напрямку аналізу тексту, де повтори характеризуються як лінгвостилістичні засоби вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту, коли робиться спроба співвіднести повтор з такою глобальною психологічною категорією як засіб переконання.

Кожну одиницю мови та кожну мовну категорію можна розглядати як результат когнітивних процесів сприйняття та пізнання, як «психологічний феномен репродукування знань та досвіду» [8, с. 147]. Таким чином, когнітивна онтологія повтору є невід'ємною частиною його комплексного психолінгвістично розгляду.

З точки зору мовної діяльності, вживання у мовній діяльності тих чи інших мовних одиниць, у тому числі застосування повтору, пов'язані з намаганням удосконалити мову як засіб передачі інформації, з оптимізацією її використання для різних потреб комунікації. Це породжує тенденцію до економії мовних засобів, що використовуються.

На думку І.М. Маневської, економія – це «опущення елемента в поверхневій структурі висловлювання», коли за всіх інших рівних умов обираються більш економні, більш стислі форми [5, с. 50].

На противагу економії існує надлишковість, коли одному елементу глибинної структури відповідає декілька елементів поверхневої структури. Мова йде про надлишковість певного елемента конкретного висловлювання в окремій мові по відношенню до конкретної ситуації.

Як відомо, надлишковість висловлювання передбачає повторюваність його компонентів і їх взаємозв'язок. На рівні висловлювання перший аспект принципу надлишковості визначається як повторюваність семантичних компонентів, що зумовлюють семантичну та граматичну погодженість у мовленні. На рівні зв'язного повідомлення надлишковість як повторюваність його компонентів виявляється як анафоричні повтори [9, с. 268].

Корисна надлишковість в мовній комунікації розуміється як наявність у висловлюванні не необхідної додаткової інформації «про всяк випадок», що забезпечує збереження інформації по ходу взаємодії комунікантів. Характерною ознакою, за якою можна стверджувати про те, що відповідний механізм діє, а не відключений, є повтори різних типів – рефрени та рефреноподібні одиниці висловлювання. Це може бути прямий повтор – повне і точне відтворення принципово важливого фрагмента тексту (дефініції, формулювання, тези) або ж парафраз на ту саму тему, повтор з коментарями або посилання до більш ранніх фрагментів тексту, одноразовий чи періодичний повтор тощо [3, с. 51].

Повтор як мовний засіб використовується суб'єктом мовної діяльності з метою переконання, про що свідчить нищеподаний приклад:

Every government across Europe made the choice to act.

Every government across the G20 chose to act.

Almost every major political party across the world chose to act.

Only one party thought it was best to do nothing.

Only one party with pretensions to government made the wrong choice; the Conservative Party of Britain.

They made the wrong choice on Northern Rock.

The wrong choice on jobs and spending.

The wrong choice on mortgage support.

The wrong choice on working with Europe [10].

Правила мовної діяльності, які стосуються функціонування мовної системи, повинні бути органічною частиною моделі мовлення, що розроблюється лінгвістом та психологом. Таким чином, для комплексного аналізу необхідним є розгляд прагматичних функцій повторів, виявлення їх співвідношення із психологічним впливом. З лінгвістичної точки зору повтор являє собою неодноразову появу мовної одиниці в певному проміжку мовлення на відповідному лінгвістичному рівні. Структурний аспект вивчення повтору в парадигматиці передбачає аналіз його актуалізації на відповідних рівнях мовної системи (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному і вище, тексту як складного синтаксичного цілого). У психолінгвістиці мова йде про контактність / дистантність повторів як одного із факторів забезпечення переконання слухачів/ читачів.

Як і будь-яка одиниця мови, повтор являє собою єдність смислової (внутрішньої) та звукової (зовнішньої) сторони, і, очевидно, існує кореляція між структурними особливостями повторів та їх семантикою. Отже, говорити про суто структурні чи суто семантичні типи повторів є неправильним. Повтор є рекурентною актуалізацією мовних одиниць, отож повтору як частині цілого (мовної системи) притаманні властивості цього цілого, тобто мови. У цьому відношенні дослідники описують такі основні функції повтору, серед яких найвагомішими є такі:

- 1) когнітивна функція повтору як об'єктивація мовних засобів картини світу;
- 2) повтор у його зв'язку з принципами економії та надлишковості мови;
- 3) прагматична спрямованість повтору в ході мовної діяльності;
- 4) паралелізм парадигматичних та синтагматичних властивостей мови як системи та типологічних характеристик повтору [9, с. 280].

Загальновідомим є те, що мова існує в декількох проявах: як «сукупність мовних одиниць, які знаходяться у системних відношеннях, і як процес регулярного відтворення одиниць мови у нових комбінаціях» [1, с. 13]. Таким чином, ми можемо говорити про мовну структуру, мовну норму та мовну діяльність. Висловлювання не є дзеркальним відображенням ситуації. При звичайному спілкуванні у висловлюванні відображаються лише окремі значимі елементи.

На думку В.А. Кухаренка, будь-який елемент, який не реалізує свою семантичну функцію, набуває вторинну функцію – формальну або стилістичну. Таким чином, елемент, що є надлишковим у плані семантики, стає необхідним в аспекті структури речення або стилістики [7, с. 51]. У політичному дискурсі є різноманітні стилістичні фігури надлишковості інформації, побудовані за допомогою повтору одних і тих самих слів (словосполучень) або вживання

близьких синонімів.

Напр.:

It's the millions of people who do their best and do their bit and in return simply want their families to get on not just get by.

It's the Britain that works best not by reckless risk-taking but by effort, by merit and by hard work.

It's the Britain that works not just by self-interest but by self-discipline, self-improvement and self-reliance.

It's the Britain where we don't just care for ourselves, we also care for each other [10].

Як свідчать подані приклади стилістичний прийом граматичного повтору структури «*It's ... that (who, where)*» переплітається із лексичними повторами «*Britain ... that works*», що надає фрагменту стилістичного забарвлення і переконливих аргументів.

Використання у політичному дискурсі комунікативно незначущих повторів пов'язане з психологічними чи психофізіологічними характеристиками мовної особистості комуніканта, як:

1) фізичний стан (дефекти мови, кашель) та незвичайний емоційний стан (шок, переляк, погане самопочуття, подив тощо).

Цієї думки дотримується О.С. Фоменко, яка стверджує, що повтор не є суто лінгвістичною, мовною категорією, а становить особливе психофізіологічне явище, що здійснюється на слуховому та візуальному рівнях [7, с. 100];

2) недостатній рівень володіння мовою спілкування, нерозвиненістю комунікативних навичок та вмінь. У цьому відношенні повтор є маркером недбалої чи повільної мови і може трактуватися як непотрібне дублювання або навіть як показник відсутності у мовців необхідних мовних навичок, як технічний прийом оповідача або як характерна ознака невмілого мовця;

3) схильність до вживання повторів як слів-паразитів, хезитації, ехоїчних слів. Нерідко в усному дискурсі зустрічаються повтори слів – так звані ехоїстичні слова і навіть частини недоказаних слів. Саме їх прийнято називати «словами-паразитами, бур'янами, зайвими словами, неповнозначними частками, *discursive particles*» тощо, незалежно від того, як їх класифікують – з точки зору психологічної чи з точки зору структуризації дискурсу [2, с. 34].

Окрім вказаного факту простежується зв'язок використання повтору з характеристиками мовної особистості. Це проявляється не тільки у вивченні його інтенціонального, комунікативно значущого засобу, але й у зв'язку з певними характеристиками мовної особистості в психолінгвістичних та інших дослідженнях.

Згідно з класифікацією І.Р. Гальперіна, існує два різновиди повторів – значущі та незначущі [1, с. 57-59]. Останні, як правило, не плануються адресантом заздалегідь і не залежать від його волі. З точки зору автора, такий повтор не несе нової інформації і найчастіше навіть сам факт повтору не усвідомлюється як такий.

Напр.: *And so I say to the British people the election to come will not be about*

my future – it's about your future. Your job. Your home. Your children's school. Your hospital. Your community. Your country [10].

Значущі повтори реально здійснюються з визначеною прагматичною метою (наприклад, виграти час, привернути увагу, виразити незгоду із співрозмовником, продемонструвати подив чи сумнів, підкреслити головну думку і ін.) [1, с. 120]. Вони також можуть бути викликані індивідуальними особливостями мовців, пов'язаних з особливостями їх емоційного стану.

Напр.:

And I say to you now – ever stop believing in the good sense of the British people.

Never stop believing we can move forward to a fairer, more responsible, more prosperous Britain.

Never stop believing we can make a Britain equal to its best ideals.

Never, never stop believing. And because the task is difficult the triumph will be even greater.

Now is not the time to give in but to reach inside ourselves for the strength of our convictions.

Because we are the Labour Party and our abiding duty is to stand. And fight. And win. And serve ... [10].

Деякі лінгвістів (серед них Г. Курціус, І. Бодуен де Куртене, А. Мартіне) джерелом та причиною ряду мовних змін вважають прагнення до економії висловлювання. Звичайно, не можна не погодитись із тим, що принцип економії іноді суттєво впливає на вибір мовних засобів спілкування. Однак, варто враховувати і ту обставину, що економія є небажаною або навіть протипоказаною окремим видам комунікативного акту, які вимагають емоційного підсилення, наполегливого підкреслювання певних елементів інформації.

Отже, те, що безпосередньо сприймається як принцип економії, виявляє протиріччя між тим, хто говорить, і тим, хто слухає, між існуючими засобами передачі інформації і формуванням думки та самою думкою, між індивідуальною (або груповою) мовою та нормою (або системою) мови. Мовець намагається прикласти менше зусиль, а той, хто слухає, потребує точної та прозорої думки. Таким чином, у мові з'являються факти економні та неекономні, конкретні та абстрактні слова, прості та складні конструкції, або конструкції шаблонні та нешаблонні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, повтор як тип надлишковості є своєрідним критерієм, що визначає розвиток та функціонування мови, і є органічно притаманним політичному дискурсу, широко вживаним граматично та лексико-семантичним явищем психологічного впливу. Перспективним, на наш погляд, є дослідження когнітивних особливостей британського політичного дискурсу з точки зору конфліктології та психолінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического анализа / И.Р. Гальперин.

- Москва: Наука, 1981. – 138 с.
2. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / Демьянков В.З. // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования: Сб. науч. тр. / Отв. ред. В.И. Герасимов, М.В. Ильин. – М.: РАН ИНИОН, 2002. – С. 32-34.
 3. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004 – 262 с.
 4. Маліновський Е.Ф. Функціонування простого контактного повтору в сучасному англomовному дискурсі: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Е.Ф. Маліновський; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2006. – 20 с.
 5. Маневская И.Н. Дискурсивные маркеры информативности в англоязычном дискурсе / И.Н. Маневская // Вісн. Сум. держ. ун-ту: Сер. Філол. науки, 2004. – № 4. – С. 47-53.
 6. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
 7. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.С. Фоменко; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1998. – 195 с.
 8. Шевченко І.С. Комунікативні та когнітивні проблеми дискурсу / І.С. Шевченко. – Харків: Константа, 2001. – 226 с.
 9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – М.: Волгоград: Перемена, 2000. – 367 с.
 10. Prime Minister and Labour Leader / Gordon Brown's speech at the 2009. Labour Party Annual Conference // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.timesonline.co.uk

УДК 81'233

КОЛИЧЕСТВЕННО-ИМЕННЫЕ СОЧЕТАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ОНТОЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ*

Стелла Цейтлин, Галина Рогожкина
(Санкт-Петербург, Россия)

У статті розглядається засвоєння російськомовними дітьми та дітьми-інофонами кількісно-іменних сполучень російської мови. Доводиться, що стратегії конструювання даної ділянки мовної системи частково збігаються, частково відрізняються.

Ключові слова: онтолінгвістика, числівники, іменники, засвоєння, генералізація, симпліфікація.

*Исследование выполняется в рамках программы ОИФН РАН «Язык и литература в контексте культурной динамики» 2012-2014 г., проект «Инофон в современном обществе: становление грамматической системы».